

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.38>**ГЕНЕЗИС ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ****Хименко Анастасія Олексіївна,**

аспірантка

Державного торговельно-економічного університету

У статті розглянуто генезис декларування недостовірної інформації як правове явище та його становлення в національному законодавстві. Проаналізовано соціально-політичні причини та правові передумови, які послугували підставою для виникнення та подальшого утвердження цієї норми. Особливу увагу авторка приділила дослідженню наукових праць учених у галузі кримінального права та кримінології, які обґрунтовували доцільність криміналізації «декларування недостовірної інформації» шляхом внесення відповідної норми до Кримінального кодексу України.

Авторка здійснила комплексний аналіз рішення Конституційного Суду України № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України, яким було виключено ст. 366-1 КК України на підставі Закону України від 04.12.2020 № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Авторка аналізує наукові позиції, які викладені в роботах визнаних науковців, зокрема К.П. Задоя та А.А. Возню., які досліджували це питання, що не можна вважати доведеною неконституційністю норми про декларування недостовірної інформації з огляду на відсутність необхідних аргументів у відповідному рішенні Конституційного Суду України. Авторка також доходить висновку, що правова аргументація суду є суперечливою та не досить вмотивованою, що поставило під сумнів ефективність конституційного контролю як інституту. Таке рішення Конституційного Суду України викликало конституційну кризу в Україні, що мало негативні наслідки щодо довіри населення до законодавчої та судової гілок влади.

Ключові слова: генезис, корупція, конституційна криза, декларування недостовірної інформації, запобігання, протидія.

Khymenko Anastasiia. Genesis of declaration of false information

The article examines the genesis of the declaration of false information as a legal phenomenon and its development within national legislation. The socio-political causes and legal prerequisites that served as the basis for the emergence and subsequent consolidation of this norm are analyzed. Particular attention is given to the study of scientific works by scholars in the fields of criminal and anti-corruption law, who justified the expediency of criminalizing the "declaration of false information" through its inclusion in the Criminal Code of Ukraine.

The author conducts a comprehensive analysis of the decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 13-p/2020 dated October 27, 2020, concerning the constitutional submission of 47 Members of Parliament regarding the compliance of certain provisions of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" and the Criminal Code of Ukraine with the Constitution of Ukraine. This decision resulted in the repeal of Article 366-1 of the Criminal Code of Ukraine based on the Law of Ukraine dated December 4, 2020 No. 1074-IX "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Establishment of Liability for the Declaration of False Information and the Non-Submission of a Declaration by a Subject of Declaration Who Holds a Public Office or Local Government Position".

The author analyzes scientific positions presented in the works of recognized scholars, in particular K.P. Zadoya and A.A. Vozniuk, who studied this issue, concluding that the unconstitutionality of the norm on the declaration of false information cannot be considered proven due to the lack of necessary arguments in the relevant decision of the Constitutional Court of Ukraine. Furthermore, the author concludes that the legal reasoning of the Court is contradictory and insufficiently substantiated, which casts doubt on the effectiveness of constitutional control as an institution. This decision of the Constitutional Court of Ukraine triggered a constitutional crisis in Ukraine, which had negative consequences for public trust in the legislative and judicial branches of government.

Key words: *genesis, corruption, constitutional crisis, declaration of false information, prevention, counteraction.*

Постановка проблеми. Проблема корупції залишається актуальною з моменту встановлення незалежності України в 1991 році. Численні науковці десятиками років працюють над створенням моделі ефективної системи запобігання та протидії корупційним кримінальним правопорушенням та кримінальним правопорушенням, які пов'язані з корупцією, оскільки це є важливим складником процвітання кожної держави.

Норма про декларування недостовірної інформації не так давно з'явилася в Кримінальному кодексі України, однак її ефективність важко переоцінити.

Попри критичне та дещо упереджене ставлення до її запровадження, було доведено її ефективність у запобіганні та протидії корупції за роки її існування. Зокрема, її дієвість було продемонстровано в намаганнях скасувати «декларування недостовірної інформації» та рівні спротиву населення, що покликали за собою прийняття, а точніше відновлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, виокремивши норми, як декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Ці зміни дозволили повернути довіру громадян до судової та законодавчої гілок влади, а також мати змогу відстежувати ефективність роботи правоохоронних органів щодо розслідувань кримінальних проваджень за цими підставами. Однак важливо зрозуміти, що стало підставою для прийняття цієї новели, якої до 2015 року не існувало в законодавстві України, та що впливало на процес її становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема щодо питань аналізу норми «декларування недостовірної інформації» та її генезису, зокрема, була розкрита в дослідженнях таких науковців, як: К.К. Полькін, Д.Ф. Волонець, В.М. Попович, К.П. Задоя, А.А. Вознюк, Р.С. Радецький, К.О. Торгашова, А.В. Агеєнко та А.М. Козачина.

Мета статті – дослідити та проаналізувати генезу декларування недостовірної інформації, а також визначити основні явища, які вплинули на її становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Революція Гідності стала рушійною силою до проведення реформ для протидії корупції. Як наслідок, 14 жовтня 2014 був прийнятий Закон України «Про запобігання корупції», який визначив правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [1]. У цьому Законі з'явилися важливі новели, а саме: встановлено обов'язок осіб (ч. 1 ст. 45 Закону) щорічно до 01 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному вебсайті Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством [1; 2, с. 89]. Порівняно з нормами попередньо діючого законодавства було встановлено додаткові вимоги щодо інформації, яку мають вносити в декларацію, а саме: декларант має вносити відомості про дату набуття майна, його міс-

цезнаходження та вартість не тільки про власний майновий стан, але і про стан членів сім'ї декларанта.

К.К. Полькін зазначав, що проведення комплексних реформ запобігання та протидії корупції проводилося відповідно до найбільш успішних міжнародних практик та міжнародних стандартів [3, с. 144].

Погоджуємося з думкою Д.Ф. Волинця, який вважає, що рішення про прийняття цього нормативно-правового акта стало революційним та посприяло наближенню вступу нашої держави до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу [4, с. 42], а також створило умови для системної роботи із запобігання та протидії корупції в Україні.

У зв'язку з вищевказаними змінами було прийнято рішення про посилення юридичної відповідальності, зокрема, вперше було запроваджено кримінальну відповідальність на підставі пункту 3 частини 5 розділу XIII «Прикінцеві положення» Закону України «Про запобігання корупції»: в Кримінальний кодекс України було внесено новелу, а саме статтю 366-1 «Декларування недостовірної інформації», яка набрала чинності 26 квітня 2015 року. Вказана дата стала точкою відліку в генезі декларування недостовірної інформації [2, с. 89].

Погоджуємося з думкою К.К. Полькіна, що криміналізація суспільно небезпечних дій є одним із найважливіших інструментів у протидії злочинності [3, с. 144].

У першій редакції стаття 366-1 Кримінального кодексу України мала такий вигляд:

«Стаття 366-1. Декларування недостовірної інформації

Подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації – карається позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Суб'єктами декларування є особи, які відповідно до частин пер-

шої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [5].

Значна кількість науковців не погодилася не лише з редакцією вищевказаної норми, але й з доцільністю впровадження цієї новели, зокрема, на погляд В.П. Попович, законодавчі зміни є дискусійними. Науковиця вважала, що декларування недостовірної інформації саме по собі не досягає рівня суспільної небезпечності для того, щоб визнаватися злочином, як того вимагає ч. 1 ст. 11 КК. Тому у цьому випадку цілком достатнім було б залишити чинну нині редакцію статті 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої адміністративним проступком у тому числі визнається подання завідомо недостовірних відомостей у ній [6; 2, с. 89].

В.П. Попович обґрунтовує свою думку тим, що метою внесення до декларації завідомо неправдивих відомостей стосовно майна, доходів, цінних паперів та інших матеріальних чи нематеріальних благ, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї, здебільшого буде приховування інших протиправних діянь (у тому числі і злочинів), у результаті вчинення яких і були набуті зазначені вище блага, і за які чинним законодавством України уже передбачено певний вид юридичної відповідальності (зловживання владою або службовим становищем – ст. 364 КК; одержання неправомірної вигоди службовою особою – ст. 368 КК; незаконного збагачення – ст. 368-2 КК тощо). При цьому чинне кримінальне законодавство України встановлює досить суворі санкції за вчинення таких діянь [6].

Тому, на її думку, додаткова криміналізація приховування раніше вчинених протиправних діянь є надмірною [6].

З такою позицією справедливо не погоджується К.К. Полькін, оскільки криміналізація діяння стала способом захисту нової моделі фінансового контролю в рамках державної програми протидії корупції. Тобто бланкетний характер норми стосовно Закону України

«Про запобігання корупції» зумовлений їхнім системним зв'язком [3, с. 150].

Окремі аспекти криміналізації декларування недостовірної інформації піддавала критиці В.С. Щирська, однак вказувала на достатній суспільній небезпечності аналізованих діянь, а розв'язання проблеми значної різниці в рівні небезпечності окремих виявів цього кримінального правопорушення вбачається у диференціації кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, зокрема віднесенні певних виявів цього кримінального правопорушення до категорії кримінальних проступків [7].

Своєю чергою Р.С. Радецький відстоював позицію не посилювати кримінальні санкції за невиконання посадовими особами антикорупційних заходів, оскільки в умовах поширеної корупції ці заходи не будуть ефективними. Саме тому пропонував обмежитися дисциплінарними та цивільно-правовими санкціями [8, с. 132].

Проти криміналізації висловлювалася К.О. Торгашова, оскільки вважала, що стаття 366-1 ККУ не становила того рівня суспільної небезпечності задля того, аби визнавати дії, вчинені суб'єктами декларування під час заповнення та подання декларації, злочинними. Висловлювала також позицію щодо розгляду декриміналізації цієї статті, оскільки в діянні відсутня суспільна небезпека, а тому пропонувала розглядати зазначені порушення в контексті адміністративної чи дисциплінарної відповідальності [9, с. 148].

К.К. Полькін обґрунтував необхідність криміналізації декларування недостовірної інформації на основі таких підстав:

1) несприятлива динаміка такого виду діянь;

2) істотний розвиток нової групи суспільних відносин на підставі соціальних, політичних, економічних змін у державі;

3) необхідність кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та свобод;

4) наявність міжнародно-правових зобов'язань України щодо протидії корупційним правопорушенням [3, с. 148].

Таким чином, науковці мали різні позиції щодо єдиного бачення наявних

обґрунтованих підстав доцільності криміналізації декларування недостовірної інформації.

27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України (далі – КСУ) у Рішенні № 13-р/2020, розглянувши конституційне подання 47 народних депутатів України, визнав неконституційними окремі норми Закону «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України, що викликало кризу у подальшій еволюції інституту декларування недостовірної інформації [10].

Вищевказане рішення стало приводом для виключення ст. 366-1 ККУ України на підставі Закону України від. 04.12.2020 № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [11].

К.П. Задоя обґрунтовано наголосив, що Рішення № 13-р/2020 призвело до значного ослаблення системи антикорупційних заходів, що спричинило так звану конституційну кризу та отримало різко негативну оцінку з боку міжнародних організацій, іноземних держав, перед якими Україна мала зобов'язання у сфері протидії корупції, що є слушним зауваженням [12, с. 100; 2, с. 90].

У п. 17 вказано, що орган конституційної юрисдикції зазначав, що, незважаючи на те, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України (абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019). Конституційний Суд України вважає, що встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Таким чином, судді КСУ визнали, що не відповідають Конститу-

ції України деякі пункти і статті Закону України «Про запобігання корупції», що стосуються повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції, і ст. 366-1 КК України, яка встановлювала кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації. Ці норми втратили чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення, яке є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено [13, с. 171].

К.П. Задоя зазначає, що критична оцінка аргументів щодо неконституційності статті 366-1 КК, викладених у Рішенні № 13-р/2020, на жаль, дає підстави для висновку про їх непереконливість. Визнаючи статтю 366-1 КК України неконституційною, КСУ або підміняв декларативними твердженнями розгляд питання по суті, або посилався на свої попередні позиції, які, однак, нерелевантні у цій справі, або ж спирався на нові позиції, конституційна ґене́за яких виглядає вкрай непереконливою. З огляду на це Рішення № 13-р/2020 є вкрай поганим прикладом конституційної перевірки положень кримінального законодавства, з чим не можна не погодитись [12, с. 100].

Підтримуємо думку А.А. Вознюка, який вказав, що стосовно неконституційності ст. 366-1 КК України можуть бути аргументи як за, так і проти. Однак гіпотезу щодо неконституційності цієї норми не можна вважати доведеною з огляду на відсутність необхідних аргументів у відповідному рішенні КСУ. Очевидно, що завжди була, є і буде суб'єктивна думка суддів КСУ, яка без належності аргументації може перетворитися на потужний інструмент руйнування механізмів протидії кримінально-протиправній діяльності. І з її допомогою не одну кримінально-правову норму, яка не викликає серйозних сумнівів щодо невідповідності Конституції України, можна визнати неконституційною [14, с. 65].

Висновки. Відбулося відмежування таких видів порушення правил декларування, як декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

4 грудня 2020 року було прийнято Закон України № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», було доповнено КК України ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» та 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Зазначені зміни набули чинності 30 грудня 2020 року [15].

Тобто з початку 2021 року декларування недостовірної інформації було знову криміналізоване. Законом України від 29 червня 2021 року № 1576-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» до примітки ст. 45 КК України було внесено зміни, якими також передбачено перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, до яких віднесено і декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) [16, с. 142].

Таким чином, під впливом суспільного тиску активні законодавчі реформи для протидії корупції були розпочаті 2014 року. 26 квітня 2015 року було внесено: статтю 366-1 «Декларування недостовірної інформації» до Кримінального кодексу України, що стало точкою становлення ґене́зи декларування недостовірної інформації. Попри те, що суспільство та науковці вели дискусію та висловлювали різні думки щодо правильності та доцільності криміналізації такого діяння, все ж на практиці така норма показала свою необхідність та ефективність для запобігання та протидії корупції. 2020 рік став роком випробувань для судової та законодавчої гілок влади, оскільки рішення Конституційного Суду України піддали

критиці не лише громадянське суспільство, але й визнані науковці, що створило конституційну кризу. Однак були прийняті нові норми: ст. 366-2 та ст. 366-3 КК України як декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої

на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Наявність цих норм у Кримінальному кодексі України важко переоцінити, адже завдяки їм підвищено ефективність запобігання та протидії корупції, в тому числі притягнення винних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.20.2014 № 1700-VII. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 27.06.2025).
2. Хименко А.О. Генеза декларування недостовірної інформації. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти* : матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф. м. Львів, 27–28 лют. 2025 р. Львів : Львівський науковий форум. 2025 С. 89–91.
3. Полькін К.К. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 142–155. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/issue/view/40/38>.
4. Волонець Д.Ф. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2021. 229 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/21/2/d.pdf>.
5. Кримінальний кодекс : Закон України від 06.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.06.2025).
6. Попович В.М. Окремі проблеми встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. Репозитарій Національного авіаційного університету. 2015. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/afccda6c-59b9-4370-95c0-992e1f14d7f3>.
7. Щирська В.С. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави* : матеріали XII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 26 березня 2020 р. Одеса : ОДУВС, 2020. С. 238–240. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aa160ecd-3660-4db2-bf70-c15e78b20ecc/content>.
8. Радецький Р.С. Електронне декларування як інструмент запобігання корупції в Україні. Вчені записки ТНУ імені Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. № 1. С. 130–134. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sntvupa_2018_29_1_26.
9. Торгашова К.О. Проблема кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 146–149. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/36.pdf>.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 № 13-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 04.12.20 № 1074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#Text> (дата звернення: 01.07.2025).

12. Задоя К.П. Проблеми обґрунтованості рішення Конституційного Суду України щодо визнання неконституційною статті 366-1 Кримінального кодексу України. Знання європейського права. 2022. № 1. С. 99–104. URL: http://www.jes.nuoua.od.ua/archive/1_2022/20.pdf.

13. Агеєнко А.В. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 6. С. 170–174. URL: <chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/27.pdf>.

14. Вознюк А.А. Неконституційність декларування недостовірної інформації: аргументи та контраргументи. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. Конф .(Київ, 9–10 груд. 2020 р.). № 2. 2020. С.61–65. URL: https://www.navs.edu.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/2020/anty-korupc1_1.pdf.

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 04.12.2020 № 1074-IX. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#Text> (дата звернення: 07.07.2025).

16. Козачина А.М. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 1 (25). С. 142–152.

Стаття надійшла у редакцію: 30.08.2025

Стаття прийнята: 15.09.2025

Опубліковано: 27.10.2025

